

Magdalena Piórecka

Instytut Politologii

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Działalność Instytutu Goethego w Polsce jako przykład instytucji wspierającej kształcenie obywatelskie

Rozpad systemu komunistycznego w Europie wraz z charakterystycznymi dla niego instytucjami (m.in. Układu Warszawskiego i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej) diametralnie zmienił porządek polityczny w Europie. Spowodował wyzwolenie się państw Europy Środkowo-Wschodniej spod radzieckiej dominacji i gospodarki planowej oraz otworzył przed nimi możliwość samodzielnego zadecydowania o losach państwa. Proces transformacji ustrojowej w tej części Europy, rozpoczęty przez Polskę w 1989 roku, stanowi zasadniczy zwrot w historii powszechnej. Wydarzenia na przełomie lat 80. i 90. XX wieku zmieniły dotychczasowy międzynarodowy układ sił, doprowadziły do rozpadu bipolarnego podziału świata i systemu jałtańsko-poczdamskiego.

Ta swoista rewolucja, która dokonała się w Europie Środkowo-Wschodniej, była nie tylko dla tej części Europy, lecz dla całego świata wydarzeniem bezprecedensowym. Wydarzenia lat 1989 i 1990 spowodowały wyodrębnienie się wyraźnego geopolitycznie regionu Europy Środkowej w stosunkach międzynarodowych. W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku zaistniała więc sytuacja, w której kraje Europy Środkowo-Wschodniej w tym samym przedziale czasowym redefiniowały swoje miejsce w porządku światowym. Stały się one przed koniecznością dopasowania wszystkich dziedzin życia do zachodzących zmian. W pierwszym okresie po 1989 roku główny kierunek polskiej polityki zagranicznej, podobnie jak innych państw Europy Środkowej, określany był hasłem: „powrotu do Europy”. Oznaczało to wejście na drogę gospodarki wolnorynkowej i politycznego pluralizmu oraz identyfikację z zachodnim systemem demokratycznych wartości¹. Było to trudne zadanie, zważywszy na braki kadrowe oraz ciężką sytuację gospodarczą rodzących się demokracji. Polska, podobnie jak inne państwa regionu, znajdowała się w kryzysie zarówno polityczno-instytucjonalnym, gospodarczym, jak i społecznym. Przed 1989 rokiem rzetelna i obiektywna edukacja polityczna nie istniała. Trudno pisać o społeczeń-

¹ B. Koszel, *Rola i zaangażowanie polityczno-gospodarcze Niemiec w państwach tzw. Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) w latach 1990–1997*, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” 1998, nr 6, s. 6.

stwie obywatelskim w pełnym wymiarze, związane jest ono bowiem z „kształtowaniem się doktryny pełnej suwerenności i podmiotowości społecznej oraz wszelkich instancji i instytucji służących ich ochronie”². Do 1989 roku, mimo braku demokracji, istniały jedynie pewne elementy społeczeństwa obywatelskiego. Po wojnie zlikwidowano większość organizacji obywatelskich, a te, które pozostały, znajdowały się pod silną kontrolą państwową. Pewne inicjatywy obywatelskie można zauważyć w latach 70. i 80. XX wieku w strukturach opozycyjnych. Jednak po stanie wojennym żadne formacje społeczeństwa obywatelskiego nie mogły działać legalnie. Z tego powodu do przemian roku 1989 społeczeństwo polskie nie miało żadnego wpływu na politykę w szerokim znaczeniu, w tym na politykę zagraniczną. Po 1989 roku sytuacja zmieniła się diametralnie. Od obywateli oczekiwano zaangażowania w życie społeczno-polityczne. Zadanie to okazało się trudne do realizacji, społeczeństwo bowiem do 1989 roku było sprowadzone do roli biernego odbiorcy systemu. Z tego powodu jednym z ważnych problemów młodego demokratycznego państwa polskiego był niski stopień zorganizowania klasy politycznej oraz niska kultura polityczna. Zadania stojące przed młodą demokracją okazały się nieadekwatne do jej zasobów materialnych i kadrowych oraz wysokich oczekiwań społecznych. Powyższe powody sprawiły, iż u progu przemian demokratycznych w Europie Środkowo-Wschodniej Instytut Goethego skierował swoją aktywność na ten region, dzieląc się swoim doświadczeniem w zakresie działań umacniających demokrację. Ponadto, mając na uwadze historię trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego, przez kształcenie i różne projekty rozpoczął działania na rzecz przybliżenia narodów i zwiększenia partycypacji społeczeństw w życiu społeczno-politycznym. W działalności Instytutu Goethego priorytetowe miejsce bowiem zajmuje m.in. dzielenie się niemieckimi doświadczeniami z różnych aspektów życia politycznego, społecznego i kulturalnego oraz przybliżanie innym narodom rzetelnego obrazu Niemiec, nienaznaczonego piętnem II wojny światowej.

Edukacja polityczna czy kształcenie obywatelskie to pojęcia niezwykle ważne we współczesności. Składa się na nie całość procesów oświatowo-wychowawczych zorientowanych na ciągłe kształcenie świadomości, postaw i kultury politycznej ludzi³. Edukacja obywatelska stanowi niezastąpiony instrument tworzenia nowoczesnego społeczeństwa demokratycznego opartego na aktywności obywateli w życiu społeczno-politycznym. Postawy obywatelskie i proaktywne kształtują się w ciągu życia, nie są obywatelom dane. Dlatego też w ostatnim czasie podkreśla się istotną rolę edukacji obywatelskiej w procesie kształcenia. Działania na rzecz aktywności obywateli na scenie polityczno-społecznej stanowią priorytet Unii Europejskiej. Umiejętności społeczne i obywatelskie to bowiem jeden z elementów tworzących kompetencje kluczowe kształ-

² E. Tłuczek-Tadla, *Edukacja obywatelska w stowarzyszeniu młodzieżowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 20.

³ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Atla 2, Wrocław 1998, s. 74.

towane w ramach procesu uczenia się przez całe życie (według Parlamentu Europejskiego z 2006 roku)⁴. Promowanie aktywności obywatelskiej to zaś jeden z najistotniejszych celów sformułowanych na potrzeby europejskich systemów edukacji w strategii Edukacja i Szkolenia 2020 (ET 2020)⁵.

Kształceniem obywatelskim zajmuje się szereg podmiotów społeczno-politycznych, m.in. szkoły, pozaszkolne instytucje kształcenia młodzieży i dorosłych, organizacje pozarządowe, które przez zaplanowane, systematyczne działania kształcą u obywateli kompetencje kluczowe do funkcjonowania w życiu politycznym i społecznym⁶. W szerokim znaczeniu kształcenie obywatelskie stanowi ogół procesów wpływających na jednostkę jako członka określonego porządku społeczno-politycznego za pośrednictwem grup, organizacji, instytucji i mediów⁷. W wąskim zaś znaczeniu kształcenie obywatelskie to zaplanowane, ciągłe i celowe działania instytucji kształcenia nastawione na wyposażenie odbiorców procesu w kompetencje niezbędne do funkcjonowania w sferze społeczno-politycznej⁸. Istnieje wiele instytucji kształcenia obywatelskiego, które można wyodrębnić, np. ze względu na zasięg ich działania (instytucje lokalne, regionalne, międzynarodowe) czy grupy docelowe (kształcenie młodzieży, dorosłych etc.). W Niemczech kształcenie obywatelskie na poziomie ogólnokrajowym oraz międzynarodowym realizowane jest przez instytucje rządu federalnego, między innymi Auswärtiges Amt (ministerstwo spraw zagranicznych). Tu należałoby wspomnieć, iż Auswärtiges Amt wspiera działania z obszaru kształcenia obywatelskiego często pośrednio, zlecając je podmiotom pośredniczącym, odpowiedzialnym np. za realizację zagranicznej polityki kulturalnej, np.: Instytutowi Goethego, Fundacji im. Alexandra von Humboldta, Instytutowi Stosunków z Zagranicą (IFA) oraz Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (DAAD). Zagraniczna polityka kulturalna zaś, obok dyplomacji oraz zagranicznej polityki gospodarczej, stanowi jeden z trzech filarów niemieckiej polityki zagranicznej. Jej celem jest przedstawianie aktualnego wizerunku Niemiec na arenie międzynarodowej, realizacja niemieckich interesów z zakresu polityki oświatowej i kulturalnej oraz działania na rzecz współpracy i porozumienia między narodami.

Ze względu na obszerność zagadnienia, jakim jest kształcenie obywatelskie, zakres tematyczny niniejszego artykułu został zawężony do przedstawienia wybranych edukacyjno-informacyjnych działań Instytutu Goethego w Polsce.

⁴ Edukacja obywatelska w Europie, raport dostępny na stronie Komisji Europejskiej: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/139PL_HI.pdf (dostęp: 01.10.2012).

⁵ Tamże.

⁶ A. Wiktorska-Święcka, *Od obywatela dobrego do dojrzałego. Koncepcja kształcenia obywatelskiego w Niemczech po 1989/1990 roku ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa*, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2011, s. 174.

⁷ Tamże, s. 35.

⁸ Tamże, s. 35–36.

Stosunki polsko-niemieckie na gruncie polityczno-społecznym naznaczone są historią ponadtysiącletniego sąsiedztwa, które często nie było sąsiedztwem przyjaznym. Szczególnie od XVIII wieku w bilateralnych stosunkach częściej dominowała niechęć i wzajemne uprzedzenia niż momenty pojednania i przyjaznej współpracy. II wojna światowa także wywarła piętno na stosunkach obu narodów. Dlatego też zmiana wizerunku powojennych Niemiec w Polsce była szczególnie trudnym zadaniem.

Oprócz powyższych kwestii można zaobserwować, iż w ludzkiej świadomości często to, co obce, stanowi zagrożenie. Zdarza się, że niewiedza, brak dostatecznych informacji są źródłem stereotypów, braku poczucia bezpieczeństwa, nieuzasadnionych lęków, które mogą stać się przyczyną konfliktów. Stereotypy są bowiem często źródłem antagonizmów. W. Lippman, twórca tego pojęcia, postrzega stereotyp jako „obrazy w głowie, które są jednostronne, częściowe, schematyczne”⁹.

Natomiast dbanie o zróżnicowane źródła informacji o Niemczech, budowanie porozumienia czy przekazywanie sprawdzonych demokratycznych rozwiązań to misja Instytutu Goethego. Działania te niewątpliwie przełamują istniejące bariery, obalają stereotypy i służą zbliżeniu między narodami.

Instytut powstał w 1951 roku jako następca Akademii Niemieckiej (Deutsche Akademie). Wówczas głównym zadaniem tej instytucji były kursy językowe oraz zajęcia doszkalające skierowane do zagranicznych nauczycieli języka niemieckiego. W latach 1953–1955 Instytut Goethego zaczął przejmować pierwsze zagraniczne centra Akademii Niemieckiej, które pod jego egidą oferowały kursy językowe, kursy doszkalające dla nauczycieli oraz wspierały różne programy kulturalne. Od 1960 roku, z inicjatywy kierownika działu kulturalnego ministerstwa spraw zagranicznych – Dietera Sattlera, Instytut Goethego wcielał w swoją strukturę wszystkie aktywnie działające za granicą niemieckie instytucje kulturalne. W 1970 roku praca kulturalna na rzecz dialogu i współpracy realizowana przez Instytut została uznana za trzeci ważny filar niemieckiej polityki zagranicznej¹⁰. Od 1976 roku na podstawie porozumienia z Ministerstwem Spraw Zagranicznych Instytut Goethego otrzymał statut niezależnej instytucji kulturalnej. Od przełomu rozpoczętego w 1989 roku i upadku komunizmu jego działalność skupiła się na terenie Europy Środkowo-Wschodniej.

W 1988 roku Instytut Goethego otworzył swój pierwszy oddział w Budapeszcie. Natomiast w Polsce rozpoczął swoją działalność w 1990 roku najpierw w Warszawie, a dwa lata później w Krakowie. W Polsce nie było możliwości otwarcia wcześniej placówki Instytutu, gdyż brak było umów regulujących stosunki bilateralne. Podstawą otwarcia obu instytutów było

⁹ *Leksykon politologii...*, s. 405.

¹⁰ Auswärtiges Amt, *Leitsätze für die Auswärtige Kulturpolitik*, [w:] *In dieser Armut – welche Fülle! Reflexionen über 25 Jahren auswärtige Kulturarbeit des Goethe-Instituts*, hrsg. J. Sartorius, Göttingen 1996, s. 87–95.

podpisanie 10 listopada 1989 roku umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec w sprawie popierania i wzajemnej ochrony inwestycji¹¹.

Dziś Instytut Goethego przez swoją pracę próbuje przekazać aktualny obraz Niemiec i przez to dbać o realny, zróżnicowany odbiór tego kraju za granicą. Działalność Instytutu Goethego skupia się na trzech dziedzinach:

- budowaniu mocnej pozycji języka niemieckiego w świecie i zachęcaniu do jego nauki,
- upowszechnianiu pozytywnego i aktualnego wizerunku Niemiec za granicą przez przekazywanie wiedzy oraz aktualnych wiadomości o państwie i społeczeństwie niemieckim,
- wspieraniu współpracy międzynarodowej oraz jedności i porozumienia w Europie przez patronowanie różnym inicjatywom, projektom lokalnym¹².

Jednym z głównych zadań Instytutu Goethego jest promowanie języka niemieckiego wśród innych narodów. Dlatego też we wszystkich oddziałach Instytutu Goethego na świecie oferowane są kursy języka niemieckiego na wszystkich poziomach zaawansowania. Instytut przeprowadza także egzaminy umożliwiające uzyskanie międzynarodowego certyfikatu językowego. Pomimo że ma on swoją siedzibę tylko w Warszawie i Krakowie, sprawuje także pieczę nad autoryzowanymi centrami egzaminacyjnymi, które uprawnione są do przeprowadzania egzaminów oraz kursów przygotowawczych.

Na uwagę zasługuje rozbudowana strona internetowa, na której uczniowie mają możliwość poszerzać swoje umiejętności językowe przez gry i zabawy. Znajdują się tam materiały przeznaczone zarówno dla początkującego odbiorcy, jak i bardziej zaawansowanego. Instytut Goethego stworzył także trójwymiarową platformę Second Life, wirtualny świat, w którym spotykają się osoby uczące się języka niemieckiego. Ponadto w ofercie znajdują się także kursy internetowe.

Instytut Goethego organizuje również konkursy dla uczniów zainteresowanych innymi przedmiotami. Konkurs „Niemiecki dla bystrzaków” łączy przedmioty ścisłe, takie jak: matematyka, informatyka, technika oraz nauki przyrodnicze z językiem niemieckim. Skierowany jest do młodzieży w wieku od 15. do 18. roku życia z Europy Środkowo-Wschodniej. Wymogiem jest jedynie podstawowa znajomość języka niemieckiego, a nagrodą główną dwutygodniowy kurs językowy w Niemczech. W roku szkolnym 2010/2011 w konkursie tym wzięło udział ponad 600 uczniów z Polski, Czech, Słowacji, Litwy, Łotwy i Estonii.

W celu propagowania nauki języka niemieckiego Instytut Goethego stworzył cykl wywiadów filmowych pt. „Warum niemiecki? – Dlaczego niemiecki?” ze znanymi osobami (np. Adam Krzemiński, Robert Lewandowski), które

¹¹ Goethe Institut, *O nas*, zob. <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/uun/plindex.htm> (dostęp: 01.06.2012).

¹² Vereinssatzung, § 2 pkt 1, zob. <http://www.goethe.de/mmo/priv/1223959-STANDARD.pdf> (dostęp: 12.06.2012).

zachęcają do nauki tego języka i z własnego doświadczenia przekazują oglądającym powody, dla których warto podjąć ten trud.

W trosce o pozycję języka niemieckiego w świecie Instytut zajmuje się także kadrami nauczającą. To, w jakim stopniu uczący się opanują język oraz czy będą poszerzać swoje umiejętności poza podstawowymi kursami (tj. szkolnymi), zależy od kadry nauczycielskiej. Dlatego też, dbając o dobry poziom oraz ciekawe metody nauczania, Instytut Goethego stworzył internetowy serwis pedagogiczny dla nauczycieli. W serwisie znajdują się materiały do nauczania języka niemieckiego. Nauczycielom oferowane są różne formy doskonalenia zawodowego oraz stypendia, zarówno w kraju, jak i w Niemczech. SeminaRIA Instytutu Goethego kładą nacisk na pogłębienie znajomości językowych oraz kształcenie z zakresu dydaktyki i metodyki nauczania. Nauczyciele mają możliwość wybrać szkolenie w zależności od typu szkoły, w której pracują. Przy swoich placówkach w Krakowie i Warszawie Instytut Goethego prowadzi punkty doradztwa pedagogicznego. Tu nauczyciele mają okazję bezpłatnego wypożyczenia różnych wystaw tematycznych, na które składają się plakaty, zdjęcia i książki.

Ogólnopolskim programem doskonalenia zawodowego nauczycieli języka niemieckiego, opracowanym przy współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ośrodka Rozwoju Edukacji oraz Instytutu Goethego w Warszawie, jest DELFORT. Głównymi celami programu są:

- podniesienie jakości nauczania języka niemieckiego w polskich szkołach,
- udoskonalenie ogólnopolskiego systemu doskonalenia zawodowego nauczycieli przez szkolenia prowadzone przez teacher-trainerów w poszczególnych regionach Polski,
- stworzenie sieci profesjonalnej współpracy teacher-trainerów języka niemieckiego w ramach regionalnych grup projektowych, aktywnej także po zakończeniu projektu,
- wdrożenie regionalnego systemu doskonalenia zawodowego nauczycieli języka niemieckiego, opartego na ścisłej współpracy z placówkami doskonalenia zawodowego¹³.

Innym projektem, cieszącym się dużym zainteresowaniem w polskich szkołach i wspierającym nauczycieli w ich pracy, jest Deutsch Wagen Tour. Jest to ogólnopolski program promujący naukę języka niemieckiego. Szkołę odwiedzają lektorzy w samochodach z logo programu i przeprowadzają niekonwencjonalne lekcje języka niemieckiego z wykorzystaniem nowatorskich metod, ciekawych gier i zabaw.

W swojej ofercie Instytut Goethego ma również multimedialny program do nauczania języka niemieckiego dla początkujących, który urozmaica lekcję i stanowi dodatkowy bodziec do nauki tego języka.

¹³ DELFORT – *SeminaRIA regionalne*, zob. <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/lhr/sem/del/pl1743709.htm> (dostęp: 17.09.2012).

Instytut zachęca także nauczycieli do stosowania metod e-learningu w procesie kształcenia. Chętnym udostępni bezpłatnie swoją platformę moodle, gdzie nauczyciel może założyć swój kurs i prowadzić zajęcia.

Instytut Goethego swoją ofertę edukacyjną kieruje nie tylko do młodzieży i dorosłych, ale także do najmłodszych dzieci. W związku z powyższym wydał broszurę informacyjną skierowaną specjalnie do rodziców. W publikacji Instytut zachęca rodziców do jak najwcześniejszego wprowadzenia do edukacji dziecka języka niemieckiego jako drugiego języka obcego¹⁴.

W ramach promocji aktualnego wizerunku Niemiec za granicą regionalne Instytuty Goethego organizują lub współorganizują wiele wydarzeń przybliżających innym narodom niemiecką muzykę, film, teatr oraz literaturę. W ramach wspomnianych akcji organizowane są koncerty muzyki klasycznej i współczesnej. W mediotekach dostępne są zaś materiały muzyczne niemieckich twórców. W regionalnych Instytutach wyświetlane są niemieckie filmy w oryginale.

Mimo dużej konkurencji mediów elektronicznych i szeroko dyskutowanego kryzysu czytelnictwa książki nadal stanowią ważny nośnik informacji i wymiany kulturalnej. Dlatego też ważny element przekazywania aktualnego wizerunku Niemiec za granicą stanowią biblioteki działające przy regionalnych Instytutach Goethego, a także wybrane czytelnie przy miejskich bibliotekach. Czytelnie te, dzięki umowom bilateralnym i kooperacji Instytutu Goethego z różnymi kręgami, wyposażane są w niemieckojęzyczną literaturę oraz różnorodne materiały informacyjne o Niemczech¹⁵. Oferta biblioteki Instytutu Goethego skierowana jest do wszystkich zainteresowanych szeroko rozumianą tematyką Niemiec. Biblioteka dysponuje zbiorami publikacji książkowych, prasowych, audiowizualnych. Co więcej, przez całą dobę udostępniane są zbiory on-line, np. e-prasa (m.in. „Der Spiegel”, „Die Zeit”, „Frankfurter Allgemeine Zeitung”), e-booki (m.in. współczesne powieści, kryminały, opracowania, materiały do nauki języka niemieckiego), audiobooki (literatura, historia Niemiec itp.) oraz kilka historycznych filmów dokumentalnych on-line.

Instytut Goethego odpowiedzialny jest również za upowszechnianie niemieckiej literatury w świecie. Realizację tego zadania umożliwi program „Przekłady niemieckich książek na języki obce”, w ramach którego z języka niemieckiego na wybrane języki tłumaczone są teksty naukowe, wybrane pozycje z literatury fachowej, a także ambitna beletrystyka oraz książki dla dzieci i młodzieży. Kryteria wyboru literatury do przekładu wynikają z nadrzędnych tematów i celów polityki edukacyjnej i kulturalnej¹⁶. Publikacje te najczęściej dotyczą tematów związanych z:

¹⁴ http://www2.goethe.de/ins/pl/war/dlr/papuga/gi_papagei_broszura_pl.pdf (dostęp: 09.09.2012).

¹⁵ G.U. Bauer, *Viel Praxis, wenig Theorie – Kulturelle Programmarbeit: Kunst, Musik, Literatur, Film, Architektur*, [w:] *Kultur Und Außenpolitik*, hrsg. K.J. Maaß, Nomos Verlag, Baden-Baden 2009, s. 140.

¹⁶ Tamże, s. 141.

- wspieraniem demokracji, praw człowieka oraz praworządności,
- rozwojem społeczeństwa obywatelskiego,
- umożliwieniem zrozumienia najnowszej historii Niemiec,
- problematyką współczesnego globalnego świata, jego integracji i wynikających z tego implikacji kulturowych, społecznych i politycznych¹⁷.

Rocznie Instytut Goethego wspiera tłumaczenie około 300 książek¹⁸.

Za pośrednictwem portalu internetowego „Bücher, über die man spricht” („Książki, o których się mówi”) Instytut Goethego promuje nowości na niemieckim rynku wydawniczym. Portal tłumaczony jest na pięć języków, m.in. na polski. Prezentowane na nim pozycje książkowe z zakresu nowej niemieckiej beletrystyki i literatury faktu odzwierciedlają, za pośrednictwem recenzji z czołowych mediów niemieckojęzycznych – najnowsze trendy i rekomendacje literackie po targach książki, stanowi to promocję niemieckiej literatury w świecie. Instytut Goethego oferuje także chętnym szkołom wizyty w Instytucie, podczas których uczniowie mogą bliżej zapoznać się z jego działalnością w Polsce. W bibliotece organizowane są interaktywne gry, mające na celu zapoznanie uczniów z jej zbiorami oraz wykształcenie umiejętności sprawnego wyszukiwania potrzebnych informacji. Zainteresowane zespoły klasowe mogą także wziąć udział w grach miejskich (np. polegających na szukaniu niemieckich i austriackich śladów w Krakowie). Projektem wspierającym międzynarodową współpracę i porozumienie oraz wzmacniającym pozytywny i aktualny wizerunek Niemiec w świecie jest zainicjowany w 2008 roku przez Rząd Republiki Federalnej Niemiec program „Szkoły – partnerzy przyszłości” (PASCH), w ramach którego wybrano 1000 szkół na całym świecie, w tym osiem w Polsce. W ramach projektu wytypowane szkoły otrzymują wsparcie w postaci różnorodnych materiałów edukacyjnych. Dla uczestników projektu organizowane są międzynarodowe warsztaty i projekty teatralne oraz kursy na terenie Niemiec, dzięki którym uczniowie i nauczyciele mogą podnieść swoje kompetencje językowe. Ponadto uczniowie wybranych szkół mają możliwość bezpłatnego zdawania egzaminów pozwalających na uzyskanie certyfikatów językowych. Od czerwca 2010 roku uczniowie dwudziestu szkół programu PASCH z regionu Europy Środkowo-Wschodniej wspólnie wydają elektroniczną gazetę „KLICK”.

Instytut Goethego jest również współorganizatorem międzynarodowego projektu „Młodzież debatuje”, skierowanego do uczniów szkół ponadgimnazjalnych Europy Środkowo-Wschodniej. W ramach projektu młodzież uczy się debatować, formułować i wyrażać własne poglądy w języku niemieckim. Jak zapewniają organizatorzy, projekt ma za zadanie „wzmacniać rolę debaty jako instrumentu demokratycznej wymiany poglądów i promować aktywną wielojęzyczność w Europie”¹⁹, ponieważ „demokracja potrzebuje ludzi, którzy potrafią

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Goethe Institut, „Jahrbuch 2011/2012”, 2012, s. 9, zob. http://www.goethe.de/uun/pro/jb12/jahrbuch_2012.pdf (dostęp: 01.06.2012).

¹⁹ *Młodzież debatuje. Zasady konkursu*, zob. <http://www.goethe.de/ins/pl/lp/lhr/jdi/jds/plindex.htm> (dostęp: 14.09.2012).

stawiać krytyczne pytania. Ludzi, którzy wyrażają własne zdanie i potrafią je skonfrontować z opiniami innych. Ludzi, którzy umieją słuchać i mówić. Ludzi, którzy *fair* i rzeczowo debatują”²⁰. Program ten ma na celu nie tylko wspieranie kompetencji językowych uczestników, ale także kształcenie polityczne, kształtowanie osobowości oraz umiejętności budowania własnego zdania.

Programem wspierającym kreatywność młodych ludzi realizowanym w Europie Środkowo-Wschodniej jest Goethe-Guerilla. Instytut Goethego wybiera spośród chętnych dziewięć osób w wieku od 20–25 lat, które mają pomysły na projekty kulturalne z zakresu różnych obszarów sztuki, historii i nauk społecznych, łączące kulturę Polski i Niemiec. W ramach tej inicjatywy młodzi ludzie wspólnie omawiają swoje propozycje, uzgadniają strategię działania i wdrażają w życie stworzone projekty kulturalne. Udział w programie umożliwia realizację własnych projektów, uczy współpracy w grupie, jak też jest okazją do własnego doskonalenia i rozwoju. Ponadto uczestnicy poznają specyfikę działań międzynarodowej instytucji kultury. Program ten nastawiony jest na rozwijanie aktywności i różnych inicjatyw ludzi młodych w życiu społeczno-kulturalnym. Przez tego rodzaju projekty Instytut Goethego wspiera inicjatywy obywatelskie i rozwój młodego społeczeństwa obywatelskiego.

Instytut Goethego jest ambasadorem różnych projektów integrujących społeczność w regionie ponad granicami. Przykładem przedsięwzięcia wspierającego oraz integrującego eksperymentalną scenę muzyczną Europy Środkowo-Wschodniej jest Sound Exchange, zorganizowany przez DOCK e.V. oraz Instytut Goethego przy wsparciu fundacji kultury Kulturstiftung des Bundes. Jak podkreślają organizatorzy, Europa Środkowo-Wschodnia posiada wielki potencjał muzyczny oraz „energiczną scenę muzyczną, artystyczną i festiwalową z licznymi kontaktami międzynarodowymi”²¹, jednak po przełomie 1989 roku część tych lokalnych tradycji zostało zapomnianych. Celem projektu Sound Exchange jest przypomnienie starych tradycji w nawiązaniu do aktualnych trendów²².

W grudniu 2012 roku przypadała rocznica pierwszego wydania baśni braci Grimm, które zostały przetłumaczone na 160 języków. W związku z powyższym Instytut przez cały 2012 rok zorganizował szereg wydarzeń nawiązujących do baśniowego świata braci Grimm. Za pośrednictwem portalu społecznościowego Facebook młodzież regionu Europy Środkowo-Wschodniej miała możliwość wzięcia udziału w konkursie fotograficznym przedstawiającym motywy z baśni braci Grimm. Dla nauczycieli organizowane były warsztaty na temat baśni i bajek. Uczniowie mieli okazję wysłuchać baśni braci Grimm w nowej interpretacji zawodowych niemieckojęzycznych „opowiadaczek” ba-

²⁰ *Jugend debattiert – Ideen*, zob. <https://www.jugend-debattiert.de/idee/idee.html> (dostęp: 14.09.2012, tłumaczenie własne autorki).

²¹ *Eksperymentalna scena muzyczna Europy Środkowo-Wschodniej*, zob. http://www.soundexchange.eu/#festival_pl (dostęp: 17.09.2012).

²² Tamże.

śni. W regionalnych Instytutach wyświetlane były niemieckie ekranizacje baśni w oryginale. Z okazji ukazania się pierwszego wydania *Baśni dla dzieci i dla domu* braci Grimm Instytut prezentował w wielu krajach obszerną interaktywną wystawę „Märchenwelten” („Baśniowe światy”), a w wybranych szkołach podstawowych zorganizowano animacje językowe rozgrywane się w niemieckim świecie baśni i bajek.

Instytut Goethego nieprzerwanie od 1955 roku przyznaje Medal Instytutu Goethego, który od 1975 roku jest także oficjalnym odznaczeniem państwowym. Przyznawany jest on cudzoziemcom szczególnie zaangażowanym w propagowanie niemieckiej kultury, języka, a także działającym na rzecz międzynarodowej wymiany kulturalnej. Do tej pory odznaczeniem tym zostało uhonorowanych 326 osób z 58 krajów. W 2011 roku otrzymał go również Polak – Adam Michnik, za wkład w europejską kulturę, dialog między Europą Wschodnią i Zachodnią oraz edukację.

Podsumowując, Instytut Goethego ożywia międzynarodową współpracę kulturalną, organizując lub wspomagając różnorodne wydarzenia kulturalne i festiwale. Działania podejmowane przez Instytut dotyczą przede wszystkim wspierania prac nad filmem, projektów muzycznych, teatralnych, dotyczących sztuki, prac nad tłumaczeniami, nauki niemieckiego jako języka obcego. Ponadto Instytut finansuje i organizuje wymianę młodzieży, oferuje bogatą ofertę stypendialną zarówno dla mediatorów sztuki, jak i kadry nauczającej języka niemieckiego jako języka obcego. Instytut zachęca do aktywności i daje możliwość rozwijania własnych inicjatyw i projektów. Działania Instytutu w zakresie szeroko rozumianej kultury świadczą o jego otwartości na świat i jego kulturowe bogactwo. W Polsce w 2011 roku przeprowadzono 99 projektów kulturalno-informacyjnych, których odbiorcami było około 276 166 osób²³. Mimo iż liczba projektów edukacyjnych okazała się nieco mniejsza (80), grupa odbiorców stanowiła aż 345 054 osoby²⁴. W 2011 roku w Polsce przeprowadzono 340 kursów językowych na różnych poziomach zaawansowania. Dziś Instytut Goethego jest rozpoznawalny nie tylko w Polsce czy w regionie Europy Środkowo-Wschodniej, lecz na całym świecie. Posiada bowiem 149 placówek, w tym 13 w Niemczech, a 136 rozproszonych jest w 93 państwach. W roku 2011 w placówkach Instytutu na całym świecie proponowano zainteresowanym w sumie 21 623 kursy językowe na wszystkich poziomach nauczania. W kursach tych wzięło udział 234 587 uczestników, w tym 37 457 w Niemczech, a 197 130 na całym świecie²⁵. W tym samym roku zagraniczne placówki Instytutu przeprowadziły ponad 5000 programów kulturalnych. Liczba różnych inicjatyw podejmowanych przez polskie placówki Instytutu Goethego, mimo iż w lokalnej przestrzeni wydaje się duża, stanowi niewielką część projektów podejmowanych przez Instytut Goethego na świecie. Z pew-

²³ Goethe Institut, „Jahrbuch 2011/2012” ..., s. 108.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 9.

nością tak zróżnicowana działalność Instytutu nie byłaby możliwa, gdyby nie okazał się budżet, który w 2011 roku wyniósł około 356 milionów euro²⁶. Należy jednak zaznaczyć, iż większa część funduszy pochodzi z dotacji Auswärtiges Amt (Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec), tzn. około 224 miliony euro, a ponad 120 milionów euro to wpływy własne²⁷.

Analizując działalność Instytutu Goethego, należy podkreślić, iż oferowane formy kształcenia w postaci kursów, projektów, warsztatów uwzględniają globalne przemiany współczesnego społeczeństwa wiedzy. W dzisiejszym świecie nowe media zyskują coraz większe znaczenie dla rozwoju demokracji, przemian społecznych, udziału obywateli w przestrzeni publicznej i kształcenia obywatelskiego. Instytut Goethego traktuje nowe media jako narzędzie pogłębiające wiedzę i przyczyniające się do zwiększonej partycypacji obywatelskiej. Metody pracy Instytutu Goethego dopasowane są do nowych technik informacyjnych i komunikacyjnych. Instytut zaznaczył także swoją obecność w internecie, co niewątpliwie jest wymogiem XXI wieku.

Instytut Goethego dzięki sześćdziesięcioletniej rzetelnej aktywności wypracował sobie markę rozpoznawalną na całym świecie. Swoją pracą buduje porozumienie ponad kulturalnymi i politycznymi podziałami. Dzięki lepszej wiedzy, podejmowaniu dialogu, dostępowi do informacji obalane są stereotypy, osłabiane obustronne obawy, a tym samym umacniane bezpieczeństwo w szerokim znaczeniu. Kronika działalności Instytutu stanowi także odzwierciedlenie powojennej historii Niemiec.

Reasumując, Instytut Goethego to instytucja:

- promująca Niemcy, ich tradycję, język i kulturę, ale otwarta na rozwiązania innych państw;
- podkreślająca różnorodność społeczeństw, a nie różnice; to, co łączy, a nie to, co dzieli;
- zaznaczająca, iż przy wielokulturowości i globalności współczesnego świata społeczeństwa mogą zachować własną tożsamość narodową i tradycję, okazując tolerancję i ucząc się dobrej współpracy z innymi narodami;
- uczulająca opinię publiczną Europy i nie tylko, że integracja różnych regionów świata wymaga od obywateli nauki języków obcych, po to aby stali się aktywnymi członkami społeczeństwa informacyjnego świata.

Działalność Instytutu Goethego to całe spektrum inicjatyw trudnych do opisanego w krótkim artykule. Charakter działań Instytutu dobrze oddaje polskie przysłowie: „zgoda buduje, niezgoda rujnuje”.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

Bibliografia

- Auswärtige Kulturpolitik, Dialog als Auftrag- Partnerschaft als Prinzip*, hrsg. W. Schneider, Klartext Verlag, Bonn 2008
- Auswärtiges Amt, *Leitsätze für die Auswärtige Kulturpolitik*, [w:] *In dieser Armut – welche Fülle! Reflexionen über 25 Jahren auswärtige Kulturarbeit des Goethe-Instituts*, hrsg. J. Sartorius, Steidl Verlag, Göttingen 1996
- Bauer G.U., *Viel Praxis, wenig Theorie – Kulturelle Programmarbeit: Kunst, Musik, Literatur, Film, Architektur*, [w:] *Kultur und Außenpolitik*, hrsg. K.J. Maaß, Nomos Verlag, Baden-Baden 2009
- In dieser Armut – welche Fülle! Reflexionen über 25 Jahren auswärtige Kulturarbeit des Goethe-Instituts*, hrsg. J. Sartorius, Steidl Verlag, Göttingen 1996
- Koszel B., *Rola i zaangażowanie polityczno-gospodarcze Niemiec w państwach tzw. Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) w latach 1990–1997*, „Zeszyty Instytutu Zachodniego” 1998, nr 6
- Kultur und Außenpolitik*, hrsg. K.J. Maaß, Nomos Verlag, Baden-Baden 2009
- Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Atla 2, Wrocław 1998
- Źłuczek-Tadla E., *Edukacja obywatelska w stowarzyszeniu młodzieżowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012
- Wiktorska-Święcka A., *Od obywatela dobrego do dojrzałego. Koncepcja kształcenia obywatelskiego w Niemczech po 1989/1990 roku ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa*, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2011

Źródła internetowe

www.eacea.ec.europa.eu
 www.goethe.de
 www.goethe.pl
 www.jugend-debattiert.de
 www.portalpoint.info
 www.soundexchange.eu

Streszczenie

Upadek systemu komunistycznego spowodował wejście państw Europy Środkowo-Wschodniej na drogę gospodarki wolnorynkowej i politycznego pluralizmu. Po 1989 roku od obywateli pożądana była postawa zaangażowania w życie społeczno-polityczne. Zadanie to okazało się trudne do realizacji, ponieważ społeczeństwo do 1989 roku stanowiło jedynie biernych odbiorców systemu. Powyższe powody sprawiły, iż Instytut Goethego skierował swoją aktywność na ten region. W niniejszym artykule przedstawiono i poddano analizie działania Instytutu Goethego w Polsce po 1989 roku na rzecz umacniania demokracji, pojednania między narodami Polski i Niemiec oraz zwiększenia partycypacji społeczeństwa polskiego w życiu społeczno-politycznym.

Słowa kluczowe: Instytut Goethego, wychowanie obywatelskie, wspieranie, działalność międzynarodowa

Activity of the Goethe Institute in Poland as an Example of the Institution Supporting Civic Education

Abstract

Collapse of the Communist System made the countries of the Central and Eastern Europe follow the direction of the free market economy and political pluralism. After 1989, citizens were supposed to become involved in social and political life. The above task turned out to be difficult to accomplish as until 1989 the society was only composed of passive recipients of the system. For these reasons, the Goethe Institute focused its activity on the region referred to above. This article contains a presentation and analysis of the activity of the Goethe Institute in Poland after 1989 for the consolidation of democracy, reconciliation between Polish and German nations, as well as increase in the participation of Polish society in social and political life.

Keywords: Goethe Institute, civics, support, international support